

voor de rol van de massamedia om het hedendaagse onbehagen te kunnen doorgronden. Op dit punt had hij wel iets kunnen opsteken van de postmodernen. Het zeer reële onbehagen vindt zijn oorsprong immers grotendeels in de virtuele realiteit.

Van den Brink ziet een reële toename van geweld en merkt zelfkritisch op dat deze niet meteen past in de stelling dat modernisering een proces van normatieve opwaardering is. Toenemend geweld is achteruitgang. Hij verklaart die toename op twee manieren en verzoent ze aldus met de stelling van normatieve opwaardering. Enerzijds zijn we, precies ten gevolge van onze hogere verwachtingen, sneller en dieper getroffen door geweld. Daardoor wordt dit opvallender en zichtbaarder. Anderzijds zijn wij, ten gevolge van de individualisering, assertiever geworden, vaker het slachtoffer van zelfoverschatting ook en daarom gewelddadiger. Dat is een elegante en plausibele verklaring van een mogelijke toename van geweld, maar zoals vele plausibele stellingen in het boek, wordt weinig evidentie ter ondersteuning aangedragen. De evolutie van de gewelddelicten wordt grafisch uitgezet. Dat zijn de feiten. De verklaring zelf blijft speculatief. Is het echt zo dat assertieve jongeren meer delicten plegen? Heeft iemand dat al eens degelijk onderzocht?

In *Moderniteit als opgave* worden heel wat cijferreeksen gepresenteerd. Dat gebeurt onder de toegankelijke vorm van grafieken. Kritische reflectie over de kwaliteit van het gebruikte cijfermateriaal ontbreekt meestal. Zo'n bronnenkritiek zou het boek minder vlot leesbaar hebben gemaakt. Het ontbreken ervan is echter vervelend voor de studieuze lezer. Het boek formuleert belangrijke vragen over modernisering, maar wil die behandelen op een niet-specialistische manier, toegankelijk voor een breed publiek. Voor de lezer die al enigszins vertrouwd is met het verschijnsel modernisering valt het daarom wat oppervlakkig uit, terwijl het voor het brede publiek behoorlijk taai blijft, ondanks de heldere stijl en de duidelijke, moderne lijn van redeneren.

MARK ELCHARDUS

GABRIËL VAN DEN BRINK, *Moderniteit als opgave*.
Een antwoord aan relativisme en conservatisme, SUN,
Amsterdam, 2007, 315 p.

[B] **VERREWEG DE EERSTE.**
NIEUWE BIOGRAFIE VAN HUGO DE GROOT

Met biografieën over Hugo de Groot (1583-1645) zijn wij niet verwend. "Grotius" mag dan — met Erasmus, Spinoza en Christiaan Huygens — tot de uitzonderlijk begaafde intellectuelen uit de vroeg-moderne Nederlandse geschiedfase behoren, echt gekoesterd wordt hij bij ons niet. Nu zijn Grotius' veelheid aan werken en volheid aan denken bezwaarlijk zonder uitputtende voorstudie te vatten en is het omvangrijke, maar verspreide bronnenmateriaal nog altijd moeilijk toegankelijk. Maar de voornaamste reden is dat niet. De breuk in het leven van de intellectueel *facile princeps* in het Holland van zijn dagen, de lange jaren van ballingschap die op zijn opmerkelijke academische en ambtelijke opkomst en even spectaculaire politieke val volgden, weerspiegelt zich in het aanmerkelijke verschil in appreciatie in binnen- en buitenland. Moeiteloos de grootste Latijnse stilist die Nederland heeft voortgebracht, begenadigd filoloog en politiek historicus, is Grotius, bij het vele uit zijn veelzijdigheid dat wegslibde in de zeef van de tijd, buiten Nederland blijvend omarmd om zijn ongekennde juridische denkkraft. In Nederland is die erkenning toch altijd in één adem uitgesproken met de vingerwijzing naar zijn rol in de arminiaanse twisten, de godsdienstige strijd tussen de "rekkelijken" en de "preciezen" in het begin van de zeventiende eeuw.

Grotius was een gedreven mens, een man met een missie. Dit menstype is zelden makkelijk, voor zichzelf of anderen. Grotius was vaak even ondoorgroendelijk in voelen als onnavolgbaar in denken. Maar zijn leven en werken, zijn verdiensten en tekortkomingen, zijn successen en frustraties getuigen, bij alle intellectuele brillen, toch bovenal van zijn onvoorwaardelijke sociale engagement. Zijn mensbeeld en cultuurfilosofie zijn de sleutel tot de eenheid van zijn oeuvre en het drama van zijn leven. Vooraanstaand *auctor intellectualis* van ons jonge staats- en rechtsbestel, was hij evenzeer medeschuldige aan als slachtoffer van de constitutionele crisis waarin zijn relatie met het land dat hem alles was ernstige en, mede door zijn karakter, onherstelbare schade opliep. Decennia van ballingschap hebben zijn horizon en denken oneindig verbreed, maar zijn leven verbitterd

De ontsnapping van Hugo de Groot uit het Slot Loevestein, gravure uit de achttiende eeuw.

en zijn naam en nalatenschap in het vaderland vertroebeld.

Zo kon het gebeuren dat een zijn statuur waardige biografie uitbleef en dat de zelfbenoemde “Wereldhoofdstad van het Recht” al eeuwen geen integrale Nederlandse vertaling meer zag van het hoofdwerk van de “Vader van het Volkenrecht”. Toch initieerden rond 1900, met de opkomst van het volkenrecht als zelfstandige discipline, Leidse internationalisten als Van Vollenhoven en Van Eysinga een herwaardering. Zij instigeerden stichtingen, verenigingen en uitgaven die, veelzeggend, vanuit het Vredespaleis onderzoek en beeldvorming van Grotius bepaalden. Rond 1965 bundelde de Nederlandse Organisatie voor Zuiver-Wetenschappelijk Onderzoek deze waaier van activiteiten in een Grotius Instituut dat, inmiddels onder auspiciën van de KNAW en geïncorporeerd in het Huygens Instituut, reeksen uitgaven verzorgde van historische, filologisch-literaire en religieus-politieke werken. *Raison d'être* van het Instituut en *pièce de résistance* van het onderzoek was niettemin, juist als premisse voor een volwaardige biografie, de ontsluiting van

Grotius' monumentale, zij het goeddeels ambtelijke, correspondentie.

In 2001 werd deze reeks *Briefwisseling*, waaraan de namen van Molhuysen, Meulenbroek en Nellen/Ridderikhoff onverbreeklijk verbonden zijn, na vijftien jaar afgerond. Nellen, hoofdbewerker van de laatste vijf delen (13-17), presenteerde in 2007 als sluitstuk van dit project de langverwachte biografie. Het is een moment waar het Grotius-onderzoek reikhalzend naar heeft uitgekeken. Nellen heeft zich als historicus reeds lang bewezen. Hij was ook de best gepositioneerde onderzoeker voor deze opdracht. Waren eerdere biografische schetsen toch goeddeels intuïtief en te speculatief of tendentius, Nellens studie is de degelijke vrucht van een kwarteeuw dagelijkse omgang met Grotius' correspondentie in het hart van het veelzijdige Grotius-onderzoek. Daarmee werden “ongelukken” uitgesloten. Betrouwbaarheid en verifieerbaarheid zijn, in dit stadium, de eerste vereisten. Aan deze voorwaarden beantwoordt Nellens biografie glansrijk en daarmee alleen reeds heeft de auteur een kroon op zijn werk en een mijlpaal in het onderzoek gezet.

De biografie leest vlot en onderhoudend — een belangrijk element in de verhoopte verspreiding van het boek. Nellens primaire expertise, Grotius' rijke correspondentie, heeft overduidelijk richting gegeven aan de studie. Het heeft geresulteerd in bij vlagen schitterende anekdoten. Of het nu het Leidse humanistenmilieu betreft of de Parijse intelligentsia; de dagelijkse zorgen van gezin, opvoeding of geldbeslommeringen; de haat en nijd van Hollandse bestuurders en predikanten of de wereld van uitgevers of hoge diplomatie, bij momenten leest de biografie als een *chronique scandaleuse* en dit verhoogt de charme van talrijke passages. Het is dan ook in de volle zin een "levensverhaal" geworden en de strak chronologische inrichting sluit hierop aan. De synchroniciteit en parallelie van Grotius' streven, denken en handelen op velerlei terrein en zijn verbluffende intellectuele en sociale bereik worden hierdoor heel tastbaar. Mogelijk nadeel voor de minder ingewijde lezer is dat het relaas van bijvoorbeeld een complex fenomeen als de remonstrantse twisten herhaaldelijk onderbroken wordt door uitweidingen naar dichterbij, juridische of sociale activiteiten en publicaties.

De invalshoek houdt ook in dat de studie niet primair leest als een "intellectuele" biografie. Nellens presenteert Grotius' veelal technische werken voornamelijk in hun biografische en sociale kader, en vanuit hun betekenis voor dit perspectief. Hij waagt zich niet snel aan grote gedachtebogen, poneert geen centrale these of uitgewerkte synthese van werken. Het is Grotius' levensloop, niet de intellectuele ontwikkelingsgang die vooropstaat, de beschrijving eerder dan de analyse. Nellens oordeelvorming is omzichtig, en wie de auteur kent verbaast dit niet. Nellens kan onder kenners aanzienlijk meer autoriteit doen gelden dan waarop hij zichzelf laat voorstaan en — vaak zal een recensent dit niet zeggen — een iets hoger "ex cathedra"-gehalte had best gekund.

Maar de prudentie is begrijpelijk. Belangrijker dan *fons et finis* te willen zijn, dient dit boek bovenal te fungeren als *Fundgrube* en betrouwbaar referentiekader, als ijkpunt voor gespecialiseerd nader onderzoek. De Grotius-kenner (en dat zijn per definitie haast deel-kenners) zal misschien niet al te veel fundamenteel nieuws vinden in deze biografie, in de honderden verwijzingen naar de *Briefwisseling* zal hij zijn kennis

op vele punten verrijkt vinden en vertrouwde opinies nader getoetst. Wel kan de overvloed aan details die de specialist koestert de minder geïnformeerde lezer mogelijk benauwen. Een korte typering, in de openingspagina's, van het bredere Europese politieke kader rond 1600 en van de Europese godsdiensttwisten was wellicht wenselijk geweest. Ik ervoer de introductie van de remonstrantse twisten nu als fragmentarisch en niet echt verhelderend, zeker vergeleken bij Nellens trefzekere bespreking van Grotius' technische politiek-religieuze werken. In het Parijse milieu rond Richelieu daarentegen lijkt Nellens beter thuis dan Grotius zich ooit gevoeld heeft. Maar bovenal is deze biografie de beste stimulans tot nader begrip en verder onderzoek. En dat is het hoogste compliment dat men de auteur en de staf van het Instituut rondom hem kan maken.

ARTHUR EYFFINGER

HENK NELLEN, *Hugo de Groot. Een leven in strijd om de vrede 1583-1645*, Balans, Amsterdam, 2007, 829 p.